

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av 3 och 10 § lagen om försöksverksamhet med ungdomsstraff

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

Syftet med propositionen är att ändra förutsättningarna för dömande till ungdomsstraff så att man tidigare än för närvarande skall kunna ingripa i unga personers brottsliga beteende. Ungdomsstraff skall kunna dömas ut då det kan anses vara en motiverad påföljd för att förebygga nya brott och med

hänsyn till gärningsmannens möjligheter att anpassa sig i samhället. Till ungdomsstraff kan dömas även om gärningsmannen inte tidigare har ådömts villkorligt straff.

Den föreslagna lagen avses träda i kraft vid ingången av år 1999.

ALLMÄN MOTIVERING

1. Nuläge

Lagen om försöksverksamhet med ungdomsstraff (1058/1996) trädde i kraft den 1 februari 1997. Försöksverksamhet med ungdomsstraff pågår i tre års tid (1997—1999) inom sju tingsrätters domkretsar. Försöksverksamheten omfattar Esbo, Helsingfors, Joensuu, Tammerfors, Vanda, Vasa och Abo. Ungdomsstraffet består av två delar: ungdomstjänst och övervakning. Ungdomstjänsten, som kan dömas ut i 10—60 timmar, består av samhällstjänstliknande arbete och av andra aktiviteter som utförs under handledning. Då ungdomsstraff döms ut ställs den unga under intensiv övervakning i minst fyra månader och högst ett år. Till ungdomsstraff kan dömas den som har begått ett brott innan han har fyllt 18 år. Till ungdomsstraff kan dömas för sådana brott för vilka annars döms villkorligt straff. Kriminalvårdsföreningen svarar för verkställigheten av straffet.

År 1997 (11 mån.) dömdes 46 ungdomsstraff. Under den första hälften av 1998 dömdes 16 ungdomsstraff. Den 30 juni 1998 var dessutom under behandling 35 sådana mål där man hade gjort upp en preliminär verkställighetsplan för dömande av ett even-

tuellt ungdomsstraff.

Ungdomsstraffet har använts mindre än väntat. I samband med beredningen av försökslagen uppskattades antalet ungdomsstraff uppgå till 100—150 per år. Som jämförelseuppgift kan nämnas att år 1996 dömdes inom försöksområdet sammanlagt 452 villkorliga fängelsestraff för brott som hade begåtts av personer innan de fyllt 18 år. Försöksområdet för ungdomsstraff omfattar cirka en tredjedel av Finlands befolkning.

Till ungdomsstraff har dömts klart mindre än vad man hade räknat med på basis av de preliminära verkställighetsplanerna. En preliminär verkställighetsplan uppgörs för domstolen beträffande sådana unga i fråga om vilka ett ungdomsstraff kan komma i fråga enligt de utredningar som socialmyndigheterna och Kriminalvårdsföreningen företagit. Under det första halvtannat år som försöksverksamheten pågått uppgjordes 140 preliminära verkställighetsplaner, medan sammanlagt 62 ungdomsstraff dömdes ut.

Förutom det faktum att ungdomsstraffet använts i liten utsträckning verkar det i ljuset av statistikuppgifterna också som om användningen av ungdomsstraffet varierar mycket mellan domkretsarna. Ungdomsstraf-

fet har i praktiken knappast alls använts inom två tingsrätters domkretsar. Inom dessa områden har inte heller uppgjorts några preliminära verkställighetsplaner.

Till ungdomsstraff kan enligt försökslagen dömas för brott, när böter inte är en tillräcklig påföljd, men som dock inte är så allvarliga att de kräver att ett ovillkorligt fängelsestraff döms ut. Till ungdomsstraff kan således dömas för brott för vilka annars döms ett villkorligt fängelsestraff. I lagen anges inte desto noggrannare andra förutsättningar för dömande av ungdomsstraff. Däremot betonas i motiveringarna till lagen att ungdomsstraffet bör användas först efter att den unga redan tidigare har ådömts ett eller flera villkorliga straff. Även riksdagens lagutskott konstaterade att den "vid behandlingen utgått från följande förenklade uppställning av påföljdernas stränghetsordning: straffrättslig åtgärdseftergift, böter, villkorligt fängelsestraff utan böter som tilläggsstraff, för unga brottslingar: villkorligt fängelsestraff och övervakning, ungdomsstraff, villkorligt fängelsestraff och böter som tilläggsstraff, samhällstjänst, som ersätter ett ovillkorligt fängelsestraff på högst 8 månader och ovillkorligt fängelsestraff" (LaUB 16/1996 rd). Enligt förarbetena till lagen om försöksverksamhet med ungdomsstraff och enligt uttalande av riksdagens lagutskott förutsätts således i regel att personen åtminstone en gång tidigare har dömts till villkorligt fängelsestraff, innan han kan dömas till ungdomsstraff.

När försöksverksamheten med ungdomsstraff pågått halva försökstiden verkar det i ljuset av statistikuppgifterna som om ovan nämnda förutsättning har uppfyllts praktiskt taget utan undantag. Nästan alla som ådömts ungdomsstraff har åtminstone en gång tidigare ådömts ett villkorligt straff. Däremot finns inga statistikuppgifter att tillgå om i hur många fall ungdomsstraff dömts ut av alla de fall där det hade varit möjligt att döma ut denna påföljd.

Enligt de uppgifter som man erhållit om den pågående försöksverksamheten aktualiseras ungdomsstraffet som påföljd först i ett senare skede på grund av kravet på tidigare villkorliga straff. Största delen (ca 70 %) av dem som ådömts ungdomsstraff har varit 17 år då de begått sina brott. Mellan tidpunkten för brottet och dagen för avkunnande av ungdomsstraff har förflutit i genomsnitt 105 dagar. Över hälften av dem som ådömts

ungdomsstraff har varit anhållna i samband med brottsutredningen. Ungdomsstraff har vanligtvis dömts ut för olovligt brukande och stölder. Det är möjligt att domstolarnas ovilja att döma ut ungdomsstraff i vissa fall har berott på att den brottsliga verksamheten pågått redan en jämförelsevis lång tid. Också i samband med uppföljningen av försöksverksamheten har både Kriminalvårdsföreningen och socialarbetarna ansett att ungdomsstraffet bör kunna användas i ett tidigare skede än för närvarande för att kunna ingripa i brottsligt beteende.

2. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

Ungdomsstraffet har under det första halvtannat år som försöksverksamheten pågått använts i avsevärt mindre utsträckning än väntat och inom vissa försöksområden har det knappats alls använts som påföljd. Detta har delvis berott på att ungdomsstraff kan i allmänhet dömas ut först då gärningsmannen åtminstone en gång tidigare har dömts till ett villkorligt straff. För att avbryta en ung persons brottsliga karriär bör man kunna använda ungdomsstraffet i ett tidigare skede än för närvarande. Därför föreslås att valet av straffart då det gäller ungdomsstraff och villkorligt straff skall regleras i lagen exaktare än för närvarande. Till ungdomsstraff kan dömas på basis av personliga förhållanden då ungdomsstraffet kan antas minska sannolikheten för nya brott och främja den ungas möjligheter att anpassa sig i samhället. Avsikten är att tidigarelägga användningen av ungdomsstraff och försöka stoppa en påbörjad brottslig bana i ett så tidigt skede som möjligt. I dessa situationer kan ungdomsstraffet användas också då gärningsmannen inte tidigare har dömts till ett villkorligt straff. Det kan t.ex. vara fråga om situationer där en ung person har hunnit begå flera brott innan han ådöms straff något av dem.

Under det första halvtannat år som försöksverksamheten har pågått har å andra sidan heller inget sådant kommit fram som tyder på att ett villkorligt straff ofta inte vore en funktionsduglig påföljd också i fråga om brott som gärningsmannen begått innan han fyllt 18 år. I många fall kan den varning som hör ihop med ett villkorligt straff och den föregående domstolsbehandlingen samt hotet om straffverkställighet vara tillräckliga

ingrepp då det gäller brott som begås av unga personer. För åldern typiskt brottsligt beteende av karaktären tidsfördriv kan upphöra redan i och med det första villkorliga straffet. Dömande till ungdomsstraff förutsätter alltså att domstolen bedömer den ungas livssituation och dennes förutsättningar att kontrollera sitt liv utan att begå nya brott.

3. Propositionens verkningar

Propositionens syfte är att ändra förutsättningarna för dömande till ungdomsstraff så att ungdomsstraffet skall kunna användas i ett tidigare skede av gärningsmannens brottskarriär än för närvarande. Samtidigt kommer användningen av ungdomsstraff att öka inom försöksområdet. Eftersom ungdomsstraffet har använts i betydligt mindre utsträckning än vad man antog då försökslagen stiftades, uppskattas att antalet ung-

domsstraff kommer i stort sett att motsvara det som ungdomsstraffen uppskattades uppgå till då lagen stiftades, dvs. 100—150 ungdomsstraff per år. Personalstyrkan vid Kriminalvårdsförbundet, som svarar för ungdomsstraffets verkställighet, har dimensionerats enligt det som ungdomsstraffen uppskattades uppgå till då lagen stiftades. Propositionen uppskattas sålunda inte ha några ekonomiska verkningar eller några verkningar i fråga om organisation och personal.

4. Beredningen av propositionen

Propositionen har beretts som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet. Justitieministeriets fängvårdsavdelning, Kriminalvårdsförbundet, Rättspolitiska forskningsinstitutet och Helsingfors tingsrätt har hörts i samband med beredningen.

DETALJMOTIVERING

1. Motivering till lagförslaget

3 §. *Dömande till ungdomsstraff.* Förutsättningarna för ungdomsstraff föreslås preciseras så att momentet ändras så att det består av två punkter. Punkt 1 i momentet skall till innehållet motsvara gällande 1 mom. Punkt 2 föreslås innehålla en ny bestämmelse.

I punkt 1 i momentet anges grundförutsättningarna för dömande till ungdomsstraff. Ungdomsstraff skall allt jämt kunna dömas ut enbart för sådana brott som begåtts av någon som inte har fyllt 18 år och för vilka böter inte är en tillräcklig påföljd och där det å andra sidan inte finns vägande skäl som kräver att ett ovillkorligt fängelsestraff döms ut. Ungdomsstraffet är således avsett att tillämpas på sådana brott för vilka det för närvarande döms ett villkorligt straff. Förutsättningarna för användningen av ungdomsstraff som påföljd bestäms sålunda i första hand på basis av själva gärningen. Förutsättningen som anges i punkt 1 skall alltid vara uppfylld för att man skall kunna pröva om punkt 2 är tillämplig.

Nytt i förslaget är att då man vid bestämmande av påföljd har att välja mellan ungdomsstraff och villkorligt straff, skall

enligt punkt 2 i förslaget större uppmärksamhet än för närvarande fästas vid gärningsmannens förhållanden. Ungdomsstraff döms ut då man på basis av gärningsmannens personliga förhållanden bedömer att ett ungdomsstraff kommer att minska sannolikheten för nya brott och bidra till att den unga personen anpassar sig i samhället. Ungdomsstraffet är speciellt avsett att användas i syfte att avbryta en brottslig karriär.

Domstolen skall bedöma om den ungas livssituation är sådan att de arbetsprogram och den intensivövervakning som ungdomsstraffet omfattar är av betydelse då det gäller att förhindra nya brott och främja den ungas anpassning till samhället. Förmågan att kontrollera sitt eget liv är ofta genomgående mycket bristfällig hos sådana unga som begått brott. Ofta saknar den unga till och med grundläggande kunskap om utbildnings- och arbetsmöjligheter, skötseln av penning- och bostadsärenden eller om socialservice. Det brottsliga beteendet är en ond cirkel och för att komma ut ur den kan yttre incitament vara av avgörande betydelse. För unga personer som hamnat i en ond cirkel av brottsligt beteende kan ungdomsstraffet vara ett sådant yttre incitament, eftersom det omfat-

tar både kontroll och stöd. Förutom det straff som avtjänas omfattar ungdomsstjänsten även anpassningsprogram (ungdom och rusmedel, ungdom och samhället) och övervakning med ett intensivt stöd, vilka erbjuder den unga modeller för att reda ut sin livssituation. Enligt förslaget ådöms ungdomsstraff, om den ungas livssituation bedöms vara sådan att man genom ungdomsstraff kan avbryta den brottsliga karriären.

Möjligheterna att avbryta den brottsliga karriären är desto bättre, ju tidigare man kan ingripa. När försökslagen stiftades betonade man att ungdomsstraffet i regel skall användas då den unga redan tidigare har dömts till ett eller flera villkorliga fängelsestraff. Enligt förslaget skall ungdomsstraffet däremot kunna användas då det klart och tydligt är fråga om upprepat brottsligt beteende, även om den unga inte tidigare har ådömts något villkorlig straff. Att den unga samtidigt lagförs för ett stort antal brott kan tyda på att det är fråga om en påbörjad brottslig karriär, även om han inte tidigare dömts till ett villkorligt fängelsestraff. Då det gäller att bedöma om det är fråga om en påbörjad brottslig karriär kan det i vissa situationer vara av betydelse att också beakta gärningsmannens beteende innan han uppnått åldern för straffrättsligt ansvar.

En villkorlig dom med tillhörande varning och hot om straffverkställighet är åter en motiverad påföljd då det är fråga om sporadisk brottslighet av karaktären tidsfördriv som är typisk för unga personer under 18 år. Om den unga inte tidigare har begått några brott eller om de är få till antalet och brottsligheten snarare är tillfälligt betingad, skall i första hand användas villkorligt straff.

Vid bedömningen av den ungas livssituation kan domstolen utnyttja t.ex. de uppgifter som samlats i samband med personundersökningen. Även den preliminära verkställighetsplanen för ungdomsstraffet är till nytta för domstolen i denna bedömning.

Det faktum att den unga återfallit i brott efter att han dömts till ungdomsstraff utgör inget hinder för ådömande av ett nytt ungdomsstraff. Också under den tid som den nuvarande lagen har varit i kraft har man dömt ut flera ungdomsstraff efter varandra. Särskilt många ungdomsstraff kan inte dömas ut efter varandra, eftersom ungdomsstraff kan dömas ut endast för brott som har

begåtts innan personen fyllt 18 år.

10 §. *Behandling av överträdelse av villkoren.* Ordet "ungdomstjänsten" i första meningen i paragrafens 1 mom. föreslås bli ersatt med ordet "ungdomsstraffet". Det är närmast fråga om en ändring av teknisk karaktär. I bestämmelsen beskrivs alla sådana situationer där förfarandet som gäller behandling av överträdelse av villkoren för ungdomsstraff skall inledas. En sådan situation föreligger när den som dömts till ungdomsstraff trots försök att nå honom inte ens finner sig för att höras när verkställighetsplanen skall fastställas. Den föreslagna ändringen omfattar på ett entydigare sätt också de situationer där den dömda inte över huvud taget börjar avtjäna ungdomsstraffet.

2. Ikraftträdande

Lagen om försöksverksamhet med ungdomsstraff gäller till utgången av 1999. Ändringen av bestämmelsen som gäller förutsättningarna för dömande till ungdomsstraff kommer sannolikt att öka antalet ungdomsstraff som döms ut. För att man skall kunna göra en så mångsidig bedömning som möjligt av försöksverksamheten är det viktigt att det finns ett tillräckligt underlag för det. För att verkningarna av den föreslagna lagändringen skall kunna utredas redan under den tid som försöksverksamheten med ungdomsstraff pågår, föreslås att lagen skall träda i kraft den 1 januari 1999. I detta sammanhang föreslås ingen förlängning av försökstiden, utan frågan skall tas upp till bedömning särskilt då heltäckande uppföljningsuppgifter om försöksverksamheten har färdigställts.

3. Lagstiftningsordning

Lagen om försöksverksamhet med ungdomsstraff stiftades i grundlagsordning på grund av likställighetsproblemen i anslutning till försökets regionala karaktär. Den föreslagna ändringen påverkar inte försökets regionala genomförande, utan den är enbart avsedd att klarlägga förutsättningarna för dömande till ungdomsstraff. Av denna orsak kan lagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan förelägs Riksdagen följande lagförslag:

Lag

om ändring av 3 och 10 § lagen om försöksverksamhet med ungdomsstraff

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 12 december 1996 om försöksverksamhet med ungdomsstraff (1058/1996) 3 § 1 mom. och 10 § 1 mom. som följer:

3 §

Dömande till ungdomsstraff

Den som har begått ett brott innan han har fyllt 18 år kan dömas till ungdomsstraff, om

1) böter med beaktande av hur allvarligt brottet är och omständigheterna vid brottet inte kan anses vara ett tillräckligt straff och vägande skäl inte kräver att ett ovillkorligt fängelsestraff döms ut och

2) dömande till ungdomsstraff skall anses motiverat för att förhindra återfall i brott och för att främja gärningsmannens möjligheter att anpassa sig i samhället.

10 §

Behandling av överträdelse av villkoren

Om den som har dömts till ungdomsstraff inte börjar utföra ungdomsstraffet eller om han avbryter den eller på något annat sätt grovt bryter mot villkoren i verkställighetsplanen, skall Kriminalvårdsförbundet utan dröjsmål göra en utredning om saken till allmänna åklagaren. Kriminalvårdsförbundet kan samtidigt bestämma att ungdomstjänsten inte får påbörjas eller avbrytas.

Denna lag träder i kraft den 199 .

Helsingfors den 23 oktober 1998

Republikens President

MARTTI AHTISAARI

Justitieminister *Jussi Järventaus*

Lag

om ändring av 3 och 10 § lagen om försöksverksamhet med ungdomsstraff

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen av den 12 december 1996 om försöksverksamhet med ungdomsstraff (1058/1996) 3 § 1 mom. och 10 § 1 mom. som följer:

Gällande lydelse

3 §

Dömande till ungdomsstraff

Den som har begått ett brott innan han har fyllt 18 år kan dömas till ungdomsstraff, om böter med beaktande av hur allvarligt brottet är och omständigheterna vid brottet inte kan anses vara ett tillräckligt straff och vägande skäl inte kräver att ett ovillkorligt fängelsestraff döms ut och

Foreslagen lydelse

3 §

Dömande till ungdomsstraff

Den som har begått ett brott innan han har fyllt 18 år kan dömas till ungdomsstraff, om

1) böter med beaktande av hur allvarligt brottet är och omständigheterna vid brottet inte kan anses vara ett tillräckligt straff och vägande skäl inte kräver att ett ovillkorligt fängelsestraff döms ut och

2) dömande till ungdomsstraff skall anses motiverat för att förhindra återfall i brott och för att främja gärningsmannens möjligheter att anpassa sig i samhället.

10 §

Behandling av överträdelse av villkoren

Om den som har dömts till ungdomsstraff inte börjar utföra ungdomstjänsten eller om han avbryter den eller på något annat sätt grovt bryter mot villkoren i verkställighetsplanen, skall Kriminalvårdsföreningen utan dröjsmål göra en utredning om saken till allmänna åklagaren. Kriminalvårdsföreningen kan samtidigt bestämma att ungdomstjänsten inte får påbörjas eller avbrytas den.

10 §

Behandling av överträdelse av villkoren

Om den som har dömts till ungdomsstraff inte börjar utföra ungdomsstraffet eller om han avbryter den eller på något annat sätt grovt bryter mot villkoren i verkställighetsplanen, skall Kriminalvårdsföreningen utan dröjsmål göra en utredning om saken till allmänna åklagaren. Kriminalvårdsföreningen kan samtidigt bestämma att ungdomstjänsten inte får påbörjas eller avbrytas den.

Denna lag träder i kraft den 199 .